

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XIX-ik évf. Julius, Augustus. 1884. 4-ik füzet.

A MAGYAROK HONFOGLALÁSA.

— Történetbölcselemi tanulmány.*) —

„Ezer év, roppant idő! s mégis pár évtized mulva nagy nemzeti ünnep vár a magyarra, a honfoglalás ezredéves ünnepe. A honfoglalók áldomásai meg fognak ujulni; és méltán, mert háromszoros hálát adhatunk: egyszer, hogy élünk, másodsor, hogy Európában élünk, s harmadszor, hogy a keresztény vallás emlőin ujjászülettünk.“
Igy irtam Erdély történelmében. (I. k. 164. l.)

Most, huszonhat év mulva, midőn már e nagy nemzeti ünnepre az előkészületek folynak, a honfoglalás, a honalapítás és honfentartás nagy munkája előtt kétszeres bámulattal állok meg. Inkább hős költeménynek, mint történelmi tárgynak tekintem; annyi a mesés, a csodás, a természet feletti elem benne, hogy történelmi szempontból alig bírjuk felfejteni.

Ázsia pusztáiról egy maroknyi nép, néhány magyar törzs felkél, megjelenik Európában, s itt három hatalmas birodalom hármos érintkező pontján hont foglal el; hol a népvándorlás annyi népe és nemzete sirját lelte, hazát alkot, nemzetté fejlík; s az előtte és utána jövő nemzetek közül, itt annyi ellenséges népelem között, egy maga marad fenn s vívja ki létjogát. Oly páratlan történelmi esemény, melyet a gondviselés nélkül érteni alig lehet.

Ezer év előtt, mikor a magyarok beindultak, Európa térképe és arculata egészen más. Nemzetünk szerencsésebb korszakban tán soha sem indulhatott volna.

A népvándorlás, az emberiség ezen legnagyobb s nem minden áldás nélküli forradalma, lezajlott. A népvándorlás által elsodort görög-római civilizatiótól négy viharos század választ el. Az eltompító katonai állami hatalom, a városokban hivalkodó társadalom eltűnt: új államok állnak elő, új állami és társadalmi formák voltak keletkezésben.

*) Kitűnő dolgozótársunknak „Magyarország történelmének philosophiája“ czimű munkájából nyertük e cikket, melyet a napi sajtót foglalkoztató millenium és ezredéves ünnep ötletéből időszerűnek véltünk közleni. Szerk.

Hol a magyaroknak be kellett hatolni, a mai Oroszország, akkor alakul. Ausztria nem létezett. Felebb a Morva birodalom, szintén csak keletkező félben, de a nyugati császárság önállóságát nem akarja elismerni. Túl rajta Angliáig apró királyságok és fejedelemségek. Délről még áll a byzanci, a keleti császárság, de hanyatlófélben; dunamelléki tartományait a bolgár szálta meg. Olaszország tengerparti városai alatt apró tartományokra oszolva, a pápai birodalom már ki van szakasztva. Franciaország Párisnál élén akkor keletkezik, de tartományai függetlenséget követelnek. Spanyolország felett az izlam és kereszténység áll harcban egymással.

E szerint Európa minden pontja birtokba volt véve, a magyart sehová sem várták. Egy idegen megjelenése mindenütt a népvándorlás megújulásának rettegését költötte fel.

A magyar mint pogány jött, pedig az európai népek, leszámítva a távol északot, már felvették a keresztény vallást; felszínre került volt már az eszme, a keresztény vallásban egyesíteni minden nemzetet. Egy pogány nemzet megjelenése az egész Európa ellen-szenvét kihitta maga ellen.

A magyar mint pusztai nép jött, a törzsi és állami függetlenség érzetével. Európában pedig beindult volt már az egyházi és állami feudális mus, a földbirtok uralma s az egymástól függés eszméje.

Nagy Károly, frank király, visszaszerezte volt a pápai birodalmat, elismerte a pápa világi uralmát: a pápa viszonzásul római császárrá koronázta s a kereszténység világi fejévé proclamálta (800), s kezét fogva, érvényt kívántak szerezni az annyi véráldozatba került nézetnek, hogy a meddig a kereszt elhatol, fensőségük szintén ki lett terjesztve.

A népvándorlás elleni visszahatás megsemmisítette volt már a gepidákat, rugokat, herulokat, hunnokat, vandaloikat, alánokat. Nagy Károly a gótok, longobardok és avarokra vetette magát. A beözönlött népek és nemzetek letűntek, beolvadtak.

A magyarokra nézt sincs több biztatás a multban; de a jelent, a honfoglalás korát mintha a gondviselés készítette volna cló. A pápai szék erőszakos pápai változásokkal, a keleti császárság a bolgárokkal volt elfoglalva. A nyugati császárság, mert Nagy Károly utódai nem örökölték nagy szellemét, a frank királyokról a német királyokra volt szállandó s ezek még hatalmi állásuk rendezésével küzdenek. E mellett, épen azon időben még két berohanó nemzet foglalkoztatja Európát: az arab, mely Áfrikából áttörve, Spanyolországot elfoglalja, s a középtengerpart hosszában az izlam részére hódítá-

sokhoz fog; a másik a norman, mely a skandináviai félszigetről felkelve, Európa nyugoti tengerpartjain minden évben kiköt, felveri a városokat, zsákmányol, magát Párist ostromolja, mignem a frank királytól megkapja Normandiát, honnan újabb meg újabb hódító hadjáratokra kél.

Ilyen volt az európai szintér, a midőn küzdhomokján őseink megjelennek.

A magyaroknak ez ideig a Volgán túl, az Ural hegláncz melléke volt hazájuk. A bessenyők, törökök háborgatták. Bizva fegyvereik szerencsében, félelmet nem ismerő bátorságukban, mintegy 200,000 fegyverfogható nép felszedte sátrait, megfuvatá a kürtöket, lóra kerekedett, a család szekereken, a barom-csordák, mint éllemi társszekerek utánuk kelnek.

A folyamok partjain haladnak, azok voltak azon kor utvonalai. De különben is halat, vadat kellet ejteni, hogy magokat éllemezzenek.

Hét törzs, hét had indult meg, ugyanannyi hadnagy alatt. Nyolczadiknak jött a kazároktól elszakadt kabarok nemzetsége.

Mint Constantin császár leírja, átkelvén a Volgán, egyelőre a krimi félszigettől északra, a Dnieper melléken, Lebediában telepedtek meg, a krimet lakó kazarok szomszédságában, mint azok szövetségesei.

Három év mulva a bessenyők nyomukban vannak. Őseink egy kis része itt elszakad, keletnek indul, Persia határához közel, a Kaukáz hegláncz északi részén telepedik le. A nagyobb rész második hazáját is átengedi a bessenyőknek, lejjebb nyomul, Etelközben, a mái Moldva, Bessarabia s a Feketetenger északi partjára telepedik. (887.)

Hazát, államot készülnek alkotni. A hét nemzetség Álmos törzsét vezértörzsé választja. Megkötik az ismeretes vérszerződést, melyben a törzsek Álmos utódait hűségökről, ezek a törzseket a szerzendő birtok és a közigazgatásban részesítésről biztosítják; s keleti szokás szerint kardjaikkal karjaikat felmetszve, vérüket eskü gyanánt egyesítik.

A következő évben VI. Leo byzanti császár hűbéressével, Simon bolgár fejedelemmel, kinek országa a Balkán hegység kétfelén terült el, háboruba keveredett. Uj hazájukat a bolgároktól csak a Duna választja el. A császár fényes ajánlatok és ígéretek mellett a magyarokat arra bírja, hogy segítségkép szintén a bolgárookra üssenek. Átkelnek a Dunán, a bolgárokat megverik, Simont megszalasztják;

zsákmánynyal s hadi foglyokkal térnek meg, kiket a császár jó pénzen vált magához. (888.)

A szomszédság kellemetlenné válván, a bolgárok a bessenyőkkel szövetséget kötnek, hogy maguk közül kiszorítsák: a magyarokat meglepik, megtámadják, két tűz közé veszik, szétszórják, menni kényszerítik. Új hazát kellett keresni, már negyediket.

Turóczy, Bonfin, Heltai a magyarokat Erdélyen át vezetik be; Anonymus, s a XII. sz. elején élt orosz szerzetes Nestor, Kézai, Kiew felé indítják. A norman lovagoktól akkor szervezett oroszok, kúnokkal szövetségbe újjakat állják, s keletkeznek a megénekelte kiewi csata, mely győzelmes útat nyit számukra. Nemcsak, sőt a különben is rokon kun a magyaroknak jobbot nyújt, s együtt indulnak további utjokra. Ladomér és Halicson haladva, a nép nemhogy ellentállna, sőt éllemez, s két ezer ijaszt, három ezer fejszést adnak, hogy utat nyissanak számukra a járhatatlan Kárpátokon. A mai vereczkei szoroson keltek át, Munkácsnál. Hátukat Ungvárnak vetve, állást foglaltak. S mert semmi ellentállás, isteneiknek áldozatot mutatnak be, megülik az eddig jól végzett munka áldomását. Lábuk alatt érezték Attila egykori földét. A szép haza előttük feküdt, csak el kellett foglalni.

Árpád a keleti és nyugati császárság érintkező határán áll. Kazarak, oláhok, bolgárok, szlávok, németek lakják, apró fejedelmek alatt, mint valamelyik császárság hűbéresei. Erdély délkeleti részében a kunok maradéka, a székelyek, kik követeiket küldtek Árpád elébe; nyugaton a szintén rokon avarok töredéke, szolgaságban. A keleti császárságból, délfelőlről a bolgárok nyulnak fel; északról a Morva birodalom nyulik le, mint a nyugati császárság hűbére; nyugaton a Dunán túli rész, a rómaiak Pannoniája, részint mint hűbér, részint a keleti frank birodalom birtoka.

Árpád teljes öntudatával birt helyzete sulyának. De egy tábor élén állt, melynek a byzanti írók szerint nagyrésze lovas, s előkelőinek még lova is vassal van vértelve. Karddal, vérttel, ijjal, lándzsával vannak fegyverkezve. Csátára paripákon szállnak, a lóhátról nyilazásban, mit itt csak a bolgár értett, kitűnök.

Mint harcedzett nép jelent meg, mely otthon vadak, ellenségek között, lóháton nőtt fel, mélyen érezte, hogy kiindulása óta már két hazát szerzett és veszített el, s a harmadik foglalása nehéz munkájához fog.

Árpád Ungvárra támaszkodva, megkezdi hóditó hadjáratát. A lovagiasság és szellemesség bizonyos nemével lép fel. Nem intéz guerrilla harcot, hanem mint hadakozó fél hadat izen, s a rabló had-

járat minden látszatát kerüli. Az első csatával a Tátrától Máramarosig terülő tér birtokába jut, a várakat megszállja, az ellentállókat üldözi, a meghódoló népet meghagyja szabadságában. A nép barátot látott bennök, a fejedelmek egy félelmes ellenségről vettek tudomást.

Délfelé tartottak. A Tisza, Szamos és Körös mentét Maróth birta kazáiraival: mert utjokat állta, megverték, s utat nyitottak le a Meszesig.

Erdély nyugoti részét Gyeló birta oláhokkal. Töhötöm megharczol vele, Gyelót elejti, a néptől Esküllőnél esküt vesz be s ez időtől az alább lakó székelyekkel össze valának köttetve. A haza keleti vonalának urai lettek, biztosan indulhattak előre.

Hogy mily óvatos Árpád, jelzi az, hogy ezen hadállást három év alatt foglalta el.

Arnulf bajor herczeg és német király, mint a Dunántuli rész ura, már szövetségét keresi. Szvatopluk morva fejedelem, mint engedetlenkedő hűbérese ellen hívja meg. (892.) Két felőlről támadják meg. Mig Arnulf fenn végez, Árpád Felső-Magyarországot foglalja el.

A Tisza és Duna közét Szalán birta bolgárokkal, s a görög császártól, mint védurától segélysereggel volt ellátva. Bolgárország-hoz tartozott, mit e nép két század előtt foglalt el, s pár tized előtt kereszténynyé lett. Az alpári mezőn találkoztak. A bolgárok is onnan jöven, honnan a magyarok, harczy szokásaik egyforma, s így kemény csatát kelle vivniök. Szalán Belgrádba menekül, s anyagot nyújt legszebb eposzunkhoz, a Zalán futásához, (893) Árpád pedig tartja a pusztaszeri gyűlést, az első magyar nemzetgyűlést: a nemzetségek és vezérek megkötik a nemzeti szerződést, mely hazánk állami életét beindítá. S mert birodalma, már a Dunáig terjedt, Árpád a Csepelszigetre tette át udvarát.

Hogy magát biztosítsa, Belgrádnál a Dunán át, majd a Balkánon keresztül Bolgárországra hadat küld, mely Zágrábig előnyomul: a Száva és Dráva közét elfoglalja s a bolgár fejedelem azon biztosításával tér meg, hogy Szalánt, nagybátyját, támogatni nem fogja.

A Maros és Al-Duna közét Glád birta, bolgárokkal és oláhokkal. Reá küld, a Temesnél megharczolnak, Glád meghódol; seregünk Orsován át győzelmesen halad le egész az adriai tengerig.

Még hátra a Dunántuli rész, hol Nagy Károly az avar birodalomnak véget vet (790), s fel a Vág partjáig a frank birodalomba keblezván, őgrófságokra osztotta, melyek Bajorországhoz tartóztak.

Délről a Szávaig, Bresláv szláv tartománya nyult fel, mint Ar-

nulf német király hűbére; északon Morvaország terül. Árpád e ponton követte a legóvatosabb eljárást; hazánkat itt a nyugoti császárságból kellett kikerekíteni, mi nehezebb feladat, mint a keleti császárságból lejjebb szorítása. A mint a délen járt hadak visszaérkeztek, Árpád (894) Csepelszigeten hadi tanácsot tart. Sergeit felületi, maga áll e hadjárat élére. Első megszállása Ó-Budán volt, Etel-varában, hol Attila emlékét nagy lakomával ülték meg; úgy indult e szép, gazdag vidék birtokba vételére. Előbb a déli részeket szállta meg, majd nyugotnak nyomult. Csekély ellentállásra találván, könnyebben haladt mint gondolta. Nem volt elég a régi Pannonia, még Karantán egy részét is elfoglalta, mit majdnem három századig birtunk.

Magyarország ki volt kerekítve, birtokba volt véve. Mint egyseges földrajzi test feküdt előttük, mit a Kárpátok övedzenek.

Még csak Maróth és kazárjai tartják magokat Bihar táján. Rokon nép, de a magyarok fensőségét nem akarják elismerni. Árpád hadakat küld le, utjokban székely tábor csatlakozik hozzájuk, együtt rontanak a kozárookra. Bihar váránál folyt le a döntő csata. Három nap vivják a várat, mire egyszer csak megnyitak a kapuk, Maroth meghajolt: a két rokon nép jobbját nyujtá egymásnak, frigyök zálogául Árpád akkor született fia Zsolt számára Marót leányát eljegyezték.

Mintegy kibékítőleg végződő dráma, így ért véget néhány évi hadjárat után fejedelmi nász vigságaival a honfoglalás nagy munkája. Mert a meghódolt nép szabadsága, vagyona, kimélve lett, a béke nyugalma hamar bekövetkezett. A törzs-főnököket, vezéreket megtörték, a népet igazságosságuk hajtotta meg. Fegyverünk hatalmának nyomába, szellemi fensőségünk uralma lépett; s megkezdődött Magyarország állami élete.

A magyarok honfoglalása, s különösen honalkotási nagy munkáját csak úgy tudjuk kellően méltatni, ha a honfoglalás azon szerencsés körülményét, miszerint ugyanazon időben még két nemzet jött új hazát keresni Európa continensén — bővebb világításba helyezük.

E két hazakereső: az arab és a norman.

Az arab Arabia pusztáiról kiindulva, a keleti császárság ázsiai és afrikai tartományait elfoglalja, több kalifaságot állit, tengeri hatalommá fejlődik, a középtengeren átnyomul, s négy év alatt (711—14) Spanyolországban megsemmisíti a vizigótok birodalmát. Az Európába

szakadt rész élén, Abdel Rhaman Cordovában önálló kalifaságot állit, (756), főpapi és világi uralkodást egy személyben.

Hozta mohamedán vallását, de zsidóknak, keresztényeknek szabad vallásgyakorlatot enged, polgári jogokban részesíti. Mint hódító jelenik meg, mert lóháton harczol, miként a magyar, nemes vérü paripáin fegyverének tekintélyét csakhamar megalapítja. Harczi dicsőge mellett Ázsia addigi culturájának egész tárházával jelenik meg. Nagy ipart és világkereskedést alapít. Behozzák a papirkészítést; a tőlük fenmaradó porcellán és aranyművek, nagyszerű építkezések fenmaradó romjai fenkölt izlésükről maig is tanuskodnak. Hozzák a keleti tudományosságot és művészetet, a hang- és számjegyet; 70 könyvtárt s 17 főiskolát alapítanak, s bevezetik a népoktatást; s különösen költészetük, bölcsészettük és csillagászati ismereteik által egész szellemi forradalmat idéznek elő Európában. Maga a magyar koronát küldő II. Sylvester pápa iskolájuk növendéke volt.

Mikor a magyarok jöttek, Olaszország elfoglalásának gondolatával voltak elfoglalva. Hajóhadat szerelnek fel, elfoglalják Nápolyt és Siciliát, hatalmukba ejtik Corsicát és Sardiniát.

Azonban a X-ik században belháboruk törnek ki közöttük. Catalonia, Navarra, Castilia felhasználva az alkalmat, felszabadítja magát. Az Omejjada kalifaház Európától csodált fénye elborul; az arab kalifaságok túl a tengeren is hanyatlanak, s 1236-ban a cordovai moseára kereszt lett tűzve; a kereszt és félhold között kiütött küzdelem a kultura kárára romba dönt mindent. Granadába vonultak, harmadfélszázévig tarták még magukat, mignem ez utolsó tért is elvesztik, s kivonulnak Európából.

A normannok a Scandinafv félszigetről, a finnek szomszédságából törnek elő. German faj, tele tüzzel, bátorsággal, hódító és alkotó erővel. Egyelőre pogányok, de csakhamar felveszik a kereszténységet. A hűbéri rendszert elfogadják s előszeretettel terjesztik. Már Nagy Károly idejében bátor férfiak ezrei tavaszoként hajókra szállnak, az angol, német és francia tengerpartok hosszában tengeren és folyókon berontanak, zsákmányolnak, s bevégezvén expeditiójukat, haza vitorláznak, hol a parancsnok leteszi vezérbotját, melynek addig engedelmeskedtek.

De egyszersmind jobb hazát is kerestek. 862-ben Oroszországban jelennek meg, hol a Rurikoknak segítenek Oroszországot megalapítani. Alapítják Norvégiát, felfedezik Grönlandot, fel majdnem tudtok nélkül Amerikát. Franciaországban Páris alá hatolnak, ostromolják, s együgyü Károly 912-ben Normandia átengedésével békiti

ki őket. Megtelepesznek, nyelvöket a francziával cserélik. A 11. század elején az araboktól elfoglalván, alapítják a siciliai királyságot. Majd elfoglalják Angliát s az ott talált népekkel egybeolvadva, alapítják az angol nyelvet és nemzetet. Minden hőstettük és alkotásuk mellett is, végre is felolvadnak és eltűnnek. Mig a magyar fenmarad.

A mondottakban, röviden bár, a honfoglalás dicső munkája, s a bejátszott szerencsés külviszonyok előttünk állanak. Fenmaradásunk okai és feltételei nem tarthatnak ide, de utóvégre is, fegyverünk dicsősége mellett, nem köszönhetjük egyébként, minthogy acclimatizáltatni engedték magunkat, felvettük a keresztény és pedig a nyugoti vallást, fel az európai állami és társadalmi intézményeket; s mert tatárral s törökkel szemben hiven betöltöttük szerepünket a fenyegetett európai civilizáció érdekében, Európa kibékült megjelenésünkkel, ittlétünkkel.

Épen azért nem rekeszthetjük be tanulmányunkat a nélkül, hogy néhány észrevételt ne tegyünk azon nézetre, mintha megjelenésünk egymaga lett volna a szláv birodalmi alakulás megrontója. Minek Palaczký adott leghatározottabb kifejezést.

Szerinte: „A magyarok berohanása és Magyarországra telepedése egyike a következményekben legdusabb eseményeknek Európa történetében.“ Ezen nézet bátorítólag kellene hogy hasson minden magyar kebelre, ha folytatásából ki nem tűnnék, hogy éle ellenünk van irányozva. Ugyanis, mint írja: Holstein határiról a Fekete tengerig a szláv fajú népeiségek belső ösztönük s külső viszonyok által kényszerítve, épen csoportosulandók voltak a Ratisláv és Szvatopluk által alkotott morvaországi központ körül; s a mint nőtt nagygyá nyugoton római befolyás alatt a frank egyeduralom: ugy képződött volna keleten Konstantinápoly befolyása alatt egy hasonló szláv birodalom; s kelet-Európa ezer év óta egészen más jelentőséget nyert volna, mint a milyenben részesült. Az által azonban, hogy a magyarok a még csak képződésben levő államszervezetbe benyomultak és azt szétrombolták, az ily kilátások örökre megsemmisültek. (Palaczký: Geschichte der Böhmen I. 195. 96.)

Felesleges is jelzeni, hogy e szavakban nem annyiban a történeés, mint a politikus nyilatkozik. Nálunk is lehetnek, kik a nemzeti nagyság érzetével olvassák, de ha a politikának van is jogosultsága, a történeészetnek nincs szabadsága illusiókhoz járulni.

Szabadjon e mondottakat kissé megvilágítanunk.

Ha Észak-Németország szivétől le Konstantinápolyig szláv faj-

hoz tartozó népek voltak is túlsúlyban: oly különböző nemzetiséghez tartoztak, kik egymás nyelvét nem értették. Ahoz pedig, hogy Konstantinápoly befolyása alatt a frank birodalomhoz hasonló birodalmat alkossanak, kettő hiányzott a szlávok részére: Róma és Nagy Károly. De ha szintén nem hiányzott volna is, maga a frank egységes birodalom is csak ábránd maradt. Feloszlott és pedig nemzetek szerint; a fajrokonság még az olaszt és francziát se bírta együtt tartani.

Egy szláv-frank-féle birodalom esélyét már a magyarok bejövele előtt maguk a szlávok semmisítették meg az által, hogy a csehek és lengyelek s a szerbek egy része a római vallást vették fel s ezáltal Konstantinápoly befolyásával szakítottak. S a római vallással a római császár védnöksége alá adták magukat.

Ha ki nem jönnek a magyarok, akkor is az a helyzet marad, hogy a keleti és nyugoti császárság fennáll, s hogy akár morva, akár orosz hegemonia alatt északon egy egységes szláv birodalom képződjék, beleegyezésüket nem adták volna. De kijött a török, s a Konstantinápolyba reménykedésnek véget vetett. S ha a magyar meg nem gátolja, meggátolta volna a török, mely ha a magyarok itt nincsenek, lovait az Elbába itatta volna.

Igy áll a mult. De legyen szabad megjegyezni, hogy Palaczký feltevése kora szempontjából sem felel meg az objectív történetírás követelményeinek. Nem lett volna szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a szláv faj több apró törzs mellett, különösen orosz, lengyel, cseh, szerb nemzetekre oszlik, s a hegemonia felett még ki kellett volna egyezni. S különösen nem tévesztetni szem elől azon történelmi tanúságot, hogy a latin nemzeteknél a faj-birodalom nem sikerült, s hogy a németek faj-birodalma is még csak problema.

Megjelenésünk tehát míg Nyugot-Európának előnyére vált, a szlávok birodalmi alakulásának nem egy maga lett akadály.

Igy legalább el volt érve az európai civilisatio azon célja, hogy itt, hol annyi népnek és nemzetnek nem sikerült birodalmat alkotni, a magyar nem csak birodalmat alkot, hanem egyszersmind azon missióra vállalkozik, hogy az Európát megrohanó keleti népek, tatárok, törökök ellen, a kereszténység és civilisatio nevében sikra száll, s csaknem saját romlásával megtöri őket, gátot vet előrenyomulásuknak.

KÖVÁRY LÁSZLÓ.

A TIZENKÉT APOSTOL TANÍTÁSA.¹⁾

Philotheos Bryennios, jelenleg nikomediai metropolita, 1875-ben azzal a kellemes hírrel lepte meg a tudós világot, hogy egy görög nyelven irt értékes keresztény kéziratot fedezett fel Konstantinápolyban a Szentsir zárda könyvtárában. A kézirat másolatát egy Leo nevezetű inok 1056-ban június 11-én kedden végezte be. Keletkezése Kr. u. 120—160-ra tehető. Tartalma: 1. Szt. Chrisostomus Jánostól az ó testamentum synopsisa. 2. Barnabas levele. 3. Szent Kelemen levele a korintusiakhoz, követve a „második levélnek nevezett“ szent homiliával. 4. Az ó testamentumi könyvek czimei héber és görög nyelven. 5. A tizenkét apostol tanítása. 6. Casabolai Maria levele (kétes) Szt. Ignácshoz. 7. Szt. Ignác tizenkét levele (kétes). 8. A Máté és Lukácsnál levő genealogiak magyarázata. A gyűjtemény „Jerusalemi kézirat“ nevet visel, mivel a zárda a jerusalemi patriarkasághoz tartozik. Bryennios 1875-ben már kiadta belőle a korintusiakhoz irt leveleket, miáltal az európai tudósok figyelmét nagy mértékben felköltötte. Az azóta elmúlt hét esztendő „a tizenkét apostol tanítása“ cziműnek áttanulmányozására fordította. A hosszas várakoztatást igazolta, midőn a mult évben e nagy műve megjelent. Ritkán látunk napjainkban ily részletesen kidolgozott munkát. A Prologomena száznegyvennyolcz levelet tartalmaz tiszta és szép klasszikai görög nyelven, melyben valamint az egyházi atyáknak ugy a modern kritikuskoknak minden ide vonatkozó nézete ismertetve van és fel van használva.²⁾ Bryennios nem elfogult codexe iránt, annak hibáit és hiányait készségesen kimutatja.

1) Διδαχη των δωδεκα αποστολων εκ του ιεροσολυμικου χειρογράφου νυν πρωτον εκδιδομενη μετά προλεγομένων και σημειώσεων, κ. τ. λ. υπο Φιλοθεου Βρυεννιου, μητροπολίτου Νικομηδείας, εν Κωνσταντινουπολει: 1883.

2) Közölve van benne az „Apostoli Constitutio“ VII-ik könyvének 1—32 fejezete Ultzen kiadása szerint; „A szent apostolok szabályainak kivonata“ Hilgenfeld kiadása után; „Barnabás levelének XVIII. XIX—XX. fej.; „Herma második parancsolatja (επιτολη). Mindenik szöveg mellett idézve vannak a „tanítás“ megfelelő helyei. Mi a bevezető részt és a megjegyzéseket a legtöbb helyen rövidítve közöljük, némelyiket egészen mellőztük, míg néhol a magunk vagy mások megjegyzését adjuk.